

gradski život te na Crkvu, njene posjede i samostane. Poseban dio uvoda čini popis pravnih predmeta upisanih u Protokol. U njemu se, kronološki navedeni, nalaze kratki sadržaji te konkordanca broja folija u izvorniku sa stranicom u ovoj ediciji. Sâm tekst Protokola donosi ukupno 464 predmeta zabilježena u Gradskim knjigama u razdoblju 1685-1714. godine. Za svaki predmet, numeriran tekućom numeracijom, priređivači donose regist na hrvatskom jeziku prije prijepisa izvornika. Također, prijepisi su popraćeni kritičkim aparatom.

Ovo izdanje, osim prije spomenutih predmeta iz Protokola, donosi i izvorni popis predmeta (elenh) koji se nalazi na kraju Protokola. Ovaj "elenh" jest zapravo kazalo (*repertorium*), u kojem su abecedno popisani građani, sudionici pravnog posla, te sadržaj pravnog predmeta s brojem folija. Kako priređivači ističu, oni su se odlučili uvrstiti ga u ovo izdanje radi cjelovitosti objavljivanja izvornika te ponajviše radi abecednog popisa građana.

Ovo je izdanje opremljeno kazalima imena osoba i mjesta te kazalom stvari, pri čemu broj uz indeksirani pojam ne označava broj stranice u knjizi, već redni broj predmeta u Protokolu.

Ladislav Dobrica

Hrvati i drugi neprijatelji SFR Jugoslavije, uredio dr. Robert Tafra, Prozor - Split 2000.

U izdanju nakladnikâ Bonitas d.o.o. iz Prozora i Laus d.o.o. iz Splita, tiskana je knjiga *Hrvati i drugi neprijatelji SFR Jugoslavije*. Objavljivanje ove knjige vrijedan je doprinos povijesti iseljene Hrvatske, posebno onog dijela iseljništva koji je politički djelovao, pa je zbog svoga rada bio izvrnut represivnim mjerama jugoslavenske tajne policije.

Knjiga je podijeljena u dva dijela. Prvi dio knjige, koji je i svojevrsan uvod, odnosi se na dva referata Službe državne bezbednosti, dok se drugi dio odnosi na dosjee praćenih i nadziranih osoba koje su bile ili su smatrane protivnicima države i državnog uređenja.

U dva referata iz prvoga dijela prati se djelovanje emigracije, a usporo s radom i organizacijom emigracije prikazane su i metode rada Službe državne bezbednosti. Oba referata napisana su 1987. godine u Sarajevu. Prvi referat (izvješće) pod naslovom *Neki aspekti rada službe na suprotstavljanju neprijateljskoj djelatnosti ustaške ekstremne emigracije i njenih veza iz prekomorskih zemalja* donosi kraći pregled rada i djelovanja ustaške emigracije u razdoblju od šezdesetih do osamdesetih godina. U

izvješću se navodi djelovanje i praćenje rada Hrvatskog republikanskog bloka, Hrvatskog narodnog vijeća i Hrvatskog državotvornog pokreta, te hrvatskih iseljenika u školama, kulturnim društvima i crkvama. Uz prikaz djelovanja iseljenika, dio prostora posvećen je i radu Crkve i njenom utjecaju na život emigracije. Osnovni problemi istaknuti u izvješću bili su osnivanje hrvatskih izvandomovinskih škola i hrvatskih kulturnih središta, kao rezultat nedovoljnog rada i angažmana Službe u prekomorskim zemljama. Izneseni su podaci o teškoćama pri radu u tim zemljama, uspoređujući to sa situacijom u Europi, kao i potreba veće infiltracije agenata Službe u emigrantske krugove. Rješenje takve situacije Služba je nalazila u angažmanu i novačenju novodoseljene ekonomske emigracije u svoj rad. Nadalje, bila je istaknuta potreba aktivnijeg sudjelovanja konzulata u prikupljanju dokaznog materijala (snimanja antijugoslavenskih demonstracija, radioemisija, emigrantskog tiska), protiv pojedinih iseljenika, koji bi se koristio u sudskim procesima pri njihovom povratku u zemlju. Kao zaključak ovom izvješću navodi se potreba stvaranja uporišta u preoceanskim zemljama te agitiranja i afirmiranja novodoseljenih emigranata u rad Službe. Glavni nedostatak dosadašnjeg rada pripisan je nedovoljnom djelovanju na dezinformiranje i psihološkom pritisku na emigraciju, ističući to kao jednu od glavnih metoda rada Službe.

Drugo izvješće pod naslovom *Mjere psihološkog pritiska, uznemiravanja, zastrašivanja i dezinformiranja prema ekstremistima u cilju raslojavanja i stvaranja razdora u emigrantskim grupacijama* donosi detaljan prikaz rada i metoda Službe državne bezbednosti. Uz posebnu naznaku efikasnosti takvih mjera upozorava se na potrebu detaljnog poznavanja pojedinih političkih grupacija, kao i odnosa među emigrantskim organizacijama te posebno praćenje pojedinih osoba do "najsitnijih detalja". Glavne metode rada odnose se na izradu kompromitirajućih materijala i njihovu primjenu u stvaranju razdora u emigrantskim organizacijama. Kompromitirajući i lažirani podaci najčešće su bili korišteni u okviru akcije *Pismo*, koja se vodila od 1981. godine, a bila je usmjerena prema emigrantskim organizacijama i pojedinim istaknutim pojedincima u emigraciji. Kao pozitivne rezultate rada Služba iznosi konkretne primjere, navodeći tako plasiranje kompromitirajućih materijala za pojedine članove Hrvatskog nacionalnog vijeća, inicirajući na taj način njihov sukob s Hrvatskim državotvornim pokretom.

Drugi pristup u radu bilo je kompromitiranje emigracije i plasiranje dezinformacija stranim policijama preko djelatnika Službe koji su bili u kontaktu s tom policijom te anonimnim pismima i telefonskim pozivima. Kao ilustrativan pokazatelj takvog djelovanja navedena je anonimna dojava *dobronamjernog građanina* prili-

kom održavanja Olimpijskih igara u Sarajevu, o navodnim terorističkim namjerama ustaške emigracije. Nakon dojava poduzete su mjere protiv članova političke emigracije u smislu njihovog privođenja, pretresa i onemogućavanja daljnjeg rada. Prilikom takvih slučajeva anonimnih dojava stranim policijama, Služba upozorava na visoki stupanj opreza u plasiranju lažnih dojava.

Iznimno perfidan način rada prikazan je kompromitiranjem pojedinih istaknutih članova emigracije, plasiranjem informacija o njihovoj navodnoj suradnji sa Službom državne bezbednosti prije odlaska u emigraciju. Kao potvrdu takvih iskaza Služba je nerijetko vraćala oduzete putne isprave rodbini, kako bi se sumnja u emigraciji još više produčila. Ilustrirajući sve navedene primjere i perfidne metode rada, Služba ističe dobre rezultate s akcijom *Pismo* i potrebu daljnjeg intenzivnog rada.

Drugi dio knjige donosi popis praćenih i nadziranih osoba koje su bile ili su smatrane protivnicima države i državnog uređenja. Popis je objavio Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove u *Operativnom glasniku određenih jugoslovenskih državljana*, br. 1, Beograd 1989. Kao što i sam urednik ističe, indikativno je da su između 2000 obrađenih osoba najveći broj činili Hrvati. Dosjei sadašnjem državljanstvu, datumu

rođenja, prebivalištu, zanimanju, broju i datumu izdavanja putovnice te eventualnim mjerama koje je Služba poduzela protiv pojedinaca, kao i podatke o podnositelju zahtjeva za obradu pojedine osobe.

Na kraju knjige, kao prilog, donose se tri shematska prikaza organizacije i ustroja Službe državne bezbednosti. Prvi shematski prikaz odnosi se na samu organizaciju Službe državne bezbednosti SFRJ, drugi na strukturu obavještajno-sigurnosnog sustava SFRJ, a treći prikazuje organizaciju Službe državne bezbednosti SR Bosne i Hercegovine.

Kao zaključak ovoj knjizi treba reći da su objavljeni dokumenti rada Službe državne sigurnosti i dosjei praćenih osoba vrijedan prilog u proučavanju povijesti hrvatskog političkog iseljeničtva, tim više ako se uzme u obzir broj žrtava u redovima hrvatskog iseljeničtva od završetka Drugoga svjetskog rata pa do 1990. godine. Premda su i druge komunističke države imale mnogobrojno političko iseljeničtvo i jake organizirane lobije u zapadnom demokratskom svijetu, ipak vlasti tih država nisu se nikada ili su se veoma rijetko služile političkim likvidacijama i takvim represivnim metodama kao jugoslavenska tajna policija. Objava ove knjige demantira reputaciju koju je Jugoslavija kao zemlja s humanim licem socijalizma imala u određenim krugovima zapadnog demokratskog svijeta, napose ako se uzme u obzir

činjenica da su izvješća i dosjei nastali krajem osamdesetih godina, kada se već nazirao kraj većini komunističkih režima u Europi.

Ana Holjevac Tuković

VIRI, Objava arhivskih virov, br. 21, Ljubljana 2003. - Lovro Šturm, Ljuba Dornik Šubelj i Pavle Čelik, Navodila za delo varnostnih organov v SR Sloveniji

U izdanju Arhivskog društva Slovenije, u časopisu *Viri* br. 21, objavljeni su izvorni dokumenti o radu i ustroju Službe državne sigurnosti. Riječ je o iznimno vrijednim dokumentima koji otvaraju brojna istraživačka pitanja, nudeći pritom mogućnost potpunijeg valoriziranja ključnih procesa nastalih unutar socijalističke Jugoslavije. Ovo izdanje donosi povijesni prikaz sigurnosno-obavještajnog sustava u SFRJ s posebnim osvrtom na rad Službe u SR Sloveniji. Prikazani su počeci njenog djelovanja, zakoni i pravilnici koji su bili važeći u razdoblju od 1945. do 1990. te ključni politički procesi i događaji koji su utjecali na razvoj sigurnosno-obavještajnog sustava.

U prvom dijelu donose se tri članka o radu i ustroju Službe državne sigurnosti, kao svojevrsan

uvod, dok drugi dio časopisa donosi izvorne dokumente Službe. Svi objavljeni dokumenti čuvaju se danas u Slovenskoj obavještajno-sigurnosnoj agenciji

Prvi članak Lovre Šturma pod naslovom *Pravnosistemske komponente okolja, v katerem je delovala politična policija po letu 1974* (Pravno-sustavne komponente sredine u kojoj je djelovala politička policija nakon 1974) prikazuje zakonsko-pravnu osnovu djelovanja državne policije, analizirajući ustavne odredbe i propise. U prikazu općih političko-pravnih prilika autor polazi od preambule jugoslavenskog Ustava iz 1974. u kojoj je Savez komunista Jugoslavije naznačen kao jedini nositelj političkog djelovanja i sigurnosni čimbenik u razvoju i očuvanju socijalističke revolucije. Takvo jednopartijsko političko djelovanje osiguravala je Služba državne bezbednosti, a njezin nesmetani rad bio je reguliran tajnim zakonskim aktima. Uz redovan rad zakonodavstva SFRJ, autor prati paralelan rad tajnog zakonodavstva. Tajni zakonski akti bili su objavljeni u također tajnom Službenom listu SRFJ, čije je izdavanje počelo 1980. godine, a u svim republikama od 1981. Od početka svog izlaženja u lipnju 1980, pa do kraja osamdesetih godina izašlo je 618 brojeva tajnog Službenog lista. U usporedbi s redovnim Službenim listom koji je izdao 817 brojeva, evidentna je uloga i aktivnost tajnog zakonodavstva u SFRJ, osobito uzme